

Moderna demokratija i koncept šure

Mohamed Fathi Osman¹

Demokratija među modernim ideologijama

Termin “ideologija” je postao dominantan tokom dva posljednja stoljeća a prvi ga je u Francuskoj uveo filozof A. L. C. Destutt de Tracy koji je njime želio označiti “nauku o idejama”. Prema *Britanskoj enciklopediji*, “Ideologija, u širem smislu riječi, može značiti svaku vrstu teorije usmjerene na akciju ili svaki pokušaj da se politici pristupi u svjetlu jednog sistema ideja. U strogom smislu riječi ideologija ostaje vrlo bliska Destutt de Tracyevoj originalnoj koncepciji, i može biti identificirana po pet karakteristika: 1) ona sadrži teoriju koja u manjoj ili većoj mjeri objašnjava ljudsko iskustvo i vanjski svijet; 2) ona postavlja program, u generalnim i apstraktnim terminima, za društvenu i političku organizaciju; 3) ona predviđa da realizacija tog programa podrazumijeva borbu; 4) ona ne nastoji samo ubijediti već i regrutirati lojalne sljedbenike tražeći od njih ono što se ponekad naziva privrženošću; 5) ona se obraća širokoj javnosti, ali može inklinirati davanju vodeće uloge intelektualcima.” “Izmi” koji su dominirali 19. i 20. stoljećem mogu sugerirati da “ideologije nisu starije od same riječi – tj. da one suštinski pripadaju periodu u kome je sekularno ubjeđenje sve više zamjenjivalo tradicionalna vjerska ubjeđenja.”

Britannica ukazuje na određene tačke sličnosti između “ideologije” i “religije” s obzirom da se i ideologija i religija bave pitanjima istine i ponašanja. Međutim, “razlike su možda i važnije... Religijska teorija stvarnosti je konstruirana u terminima svetog poretka i rijetko se, kao ideološka teorija, fokusira samo na ovaj svijet. Religija može predstavljati viziju pravednog društva, ali ona ne može lahko imati praktični politički program. Naglasak religije je na vjerovanju i obredima. Ona se obraća unutrašnjosti čovjeka i njen cilj je pročišćenje ljudskoga duha. Ideologija se obraća grupi, naciji ili klasi. Neke religije priznaju njihovo porijeklo u božanskoj objavi, dok ideologija uvijek vjeruje, bez obzira kako pogrešno, da ona živi po razumu. I religija i ideologija zahtijevaju odanost...”

Međutim, u slučaju islama, nužne su možda neke druge riječi ili rezerviranost o onome što članak iz *Britannica-e* navodi kao razlike između ideologija i religije s obzirom da muslimani vjeruju da islam predstavlja ukupan način življenja na ovome svijetu, te da je njegovo slijedenje preduvjet za nagradu u vječnom svijetu koji će uslijediti. Pročišćenje duha ne može biti izolirano od ljudskih odnosa sa drugima u ovozemnom životu, i to dvoje vrši uticaj jedno na drugo u islamskoj perspektivi vjerovanja i pobožnosti.

Što se “demokratije” posebno tiče, to je ideologija koja je preživjela u vremenu kada oduševljenje za ideologije kao sveukupne intelektualne instrumente za društvenu promjenu splašnjava iz raznih razloga. Ona je zadržala svoju privlačnost za moderni

¹ “Modern Democracy and the Concept of *Shura*” u Syed Othman Alhabshi i Nik Mustafa Nik Hassan (ur.), *Islam and Tolerance* (Kuala Lumpur: Institute of Islamic Understanding Malaysia – IKIM, 1994), 87-120. Prof. dr. M. Fathi Othman je završio fakultet i magistrirao na Kairskom univerzitetu na temu “Islamsko-bizantijski odnosi”. Doktorirao je na islamskim ekonomskim i finansijskim institucijama na Princetonu u SAD. Predavao je na univerzitetima na Bliskom istoku i SAD: Al-Azharu, Oran univerzitetu (Alžir), Imam Muhammed ibn Sa’ud univerzitetu u Rijadu, Princeton univerzitetu, Temple univerzitetu, Univerzitetu Južna Karolina (Kalifornija) i Međunarodnom islamskom univerzitetu u Maleziji. Trenutno živi u Kaliforniji i radi kao stalni istraživač u tamošnjem islamskom centru. Bio je direktor Istraživačkog centra pri Univerzitetu Imam Muhammed ibn Sa’ud, osnivač i glavni urednik časopisa *Arabia* (London) i potpredsjednik Američke asocijacije muslimanskih društvenih znanstvenika (AMSS). Objavio je veliki broj knjiga i članaka. Nažalost izdavač izvora iz koga smo preveli ovaj tekst nije najbolje uradio svoj posao pa će i naš čitatelj ponegdje osjetiti konfuziju koja je proizvod ispuštenih riječi ili čak rečenica u originalu. Ponekad smo zbog toga bili prisiljeni izostaviti čitave rečenice ili pasuse što smo označili sa (...).

ljudski um, makar kad su njeni osnovni principi u pitanju, uprkos značajne kritike koju trpi konceptualno i praktički, kako od svojih zagovornika tako i od svojih protivnika. Izvedena iz grčkih riječi “demos” (narod) i “kratia” (vlast), jer su se rane demokratske forme vladavine prvo razvile u grčkim gradovima-državama u 6. stoljeću p.n.e., termin se kratko definira kao “vlast naroda nad narodom, u ime naroda” (“*the government of the people, by the people, for the people*”). Prema *New Columbia Encyclopedia*, originalno demokratija je označavala “vlast u kojoj narod učestvuje u upravljanju aktivnostima države, a za razliku od vlasti koju kontrolira jedna klasa, odabrana grupa ili autokrata, da bi kasnije bila proširena da opiše filozofiju koja insistira na pravu i sposobnosti naroda, koji djeluje direktno ili preko predstavnika, da kontrolira svoje institucije zarad ostvarivanja njihovih ciljeva. (...) Takva filozofija insistira da nužna ograničenja mogu biti nametnuta samo na osnovu pristanka većine i da takva ograničenja moraju biti u skladu sa principom jednakosti.”

Prirodno pravo i društveni ugovor

Sloboda i jednakost svih građana ili čak svih ljudskih bića predstavljaju ugaoni kamen demokratije. Doktrina “prirodnog prava” koje nadilazi i nadjačava svaki državni zakon, razvila je ideju prirodnih prava za sve ljude, kao što je pravo na samoodržanje, a koja im ne mogu biti uzeta, i bila je korištena za podršku pravima građana i ljudi. Drugi izvor podrške za prirodna ljudska prava bila je ideja “društvenog ugovora”, koji, po mišljenju britanskog filozofa Johna Locka (1632-1704) i filozofa švicarskog porijekla Jeana Jacquesa Rousseaua (1712-1778), obavezuje i vladara i narod uzajamnim obavezama.

Predstavljanje, izbori i stranački sistem

S obzirom da je direktna demokratija praktički teško izvodiva ili čak nemoguća u bilo kojoj relativno velikoj i mnogoljudnoj zemlji, predstavljanje je postalo suštinski princip i praksa u demokratiji. Izbori i političke stranke su osigurali mehanizam za predstavljanje naroda u upravljanju glavnim aktivnostima države, posebno izvršne i zakonodavne vlasti. Univerzalno glasačko pravo i višestranački sistem su značajne odlike demokratskog procesa bez obzira na sve nedostatke koje i jedno i drugo mogu imati.

Dileme su se uvijek javljale za svako predstavničko tijelo kada razmatra paralelne i ponekad oštro suprotstavljene interese i zahtjeve pojedinaca naspram društva u cjelini, elite naspram masa, većine naspram manjine i obratno, političke demokratije, ekonomskog razvoja i privatnog biznisa, na jednoj, i socijalne pravde i ljudskog razvoja i zaštite okoliša na drugoj strani. Pored toga, i možda važnije od toga, svaka ideologija koja po prirodi ima fiksne temelje nalazi se pred stalnim izazovom u vidu neprestanih promjena u svakom ljudskom društvu koje zahtijevaju dinamičnu kreativnost i stalno preispitivanje prioriteta i redizajniranje strategija. Istovremeno, stalna okrenutost pobjedi na narednim izborima često vodi preferiranju kratkovidnih kompromisa i umirivanju masa, i dopušta grupama za pritisak i lobistima da neometano djeluju, ne uvijek u javnom interesu ili na opću korist.

Štaviše, dok masmediji osiguravaju demokratiji začudno efikasna i efektivna sredstva komuniciranja između političkog vodstva i masa u oba smjera, ti nevjerovatni kanali mogu lahko podleći profesionalnom ili finansijskom iskušenju da postanu sredstva javnog obmanjivanja i zavodjenja.

Demokratija stimulira razlike ali organizira opoziciju

Demokratija predstavlja ideal pravde, kao i oblik vlasti. Ona razvija vjeru da su sloboda i jednakost dobre po sebi demokratsko učešće u vlasti osigurava, produbljuje i ojačava ljudski dignitet. Demokratija počinje u porodici i u školi, i oboje bi trebalo funkcionirati na način koji pothranjuje demokratiju u djetetovom ponašanju. Demokratija se, dakle, u jednom drugom smislu prezentira kao ukupni način ivljenja a ne samo kao politički sistem.

Međutim, slobode izražavanja i udruživanja su od suštinskog značaja za opstanak i procvat demokratije. Demokratija ne može postojati bez osiguranih punih prava za opoziciju. James Madison (1754-1836), četvrti predsjednik SAD (1809-1817) je jednom zapisao: “Sloboda je za frakciju ono što je zrak za vatru.” Sloboda koja promovira frakcionaštvo je dragocjena jer lažni konsenzus ili iščeznuće razlika može značiti tiraniju ili stagnaciju. Jedna zajednica ne zaslužuje naziv “demokratska” ako razlike ili opozicija ne postoje. Da, razlike i opozicija trebaju biti prakticirane na legitiman način, bez moralnih i fizičkih nasrtaja na oponente. S obzirom da demokratija znači slobodu i jednakost, idividualne i grupne razlike će uvijek postojati, i to je zdravo dokle god se pravilno prakticira.

POLITIČKA DEMOKRATIJA I SOCIJALNA PRAVDA

Demokratije danas, za razliku od donedavnih dominantnih ubjeđenja, vjeruju, da je interveniranje u ekonomiji ponekad neizbježno kako bi se uspješno prevazišli različiti problemi kao što je velika recesija, ili da bi se osigurala socijalna pravda. “*New Deal*” koga je uveo predsjednik Rossevelt kako bi SAD izvukao iz recesije tokom tridesetih godina 20. stoljeća postao je kamen međaš u ovom smislu. Uz to zapadne demokratije su prihvatile koncept države blagostanja u različitim stepenima, posebno kada su na vlasti stranke sa socijalističkim tendencijama.

Kontradikcije demokratskog Zapada

Demokratija mora biti univerzalna za cijelo čovječanstvo; za bogate i siromašne, razvijene i one u razvoju. Izvoz duhana u druge zemlje bez štampanja upozorenja o opasnosti koju predstavlja za zdravlje, ili hrane, lijekova, hemikalija i drugih proizvoda bez označavanja roka upotrebe; ignoriranje sigurnosnih mjera ili neizbjene štete nekih industrija dokle god su one u drugim zemljama; i odlaganje nuklearnog otpada na otvorenom moru koje predstavlja zajedničko bogatstvo cijeloga čovječanstva – takvi postupci nisu samo nedemokratski već i anti-demokratski. Kao što Thomas L. Pangla, profesor političkih nauka na Univerzitetu u Torontu² naglašava, liberalna demokratija je pod pritiskom da preispita svoju unutrašnju strukturu i fundamentalne ciljeve, posebno nakon što je nestao njen tradicionalni neprijatelj sa krajem Hladnoga rata. Prema autoru, vrlo negativna ideja u postmoderno doba kojoj smo svjedoci je “moralni relativizam” mnogih zapadnih intelektualaca. “Filozofi modernosti”, kaže autor, “od Spinoze do Locka, Kanta pa i Hegela, nisu govorili samo o ljudskim pravima, već vrlo gorljivo o “prirodnim pravima” poniklim iz moralnim zakona prirodnoga Boga, i praćenim takvim temeljnim konceptima kao što su “prirodno stanje”, “društveni ugovor” i “kategorički imperativ”. Ništa vjernije ne karakterizira duhovnu klimu Zapada danas od ubjedljive nevjere u ove, nekada svemoćne filozofske stubove modernosti. Naši filozofski tokovi su negativni, skeptični,

² *The Ennobling Democracy: The Challenge of the Postmodern Age* (Baltimore: John Hopkins University Press, 1992).

razočarani. Postmodernost nije “ono što postoji nakon modernosti”, već je to prije stanje bitka uhvaćenog u modernost kao nešto iz čega ne možemo pobjeći ali u što više ne možemo vjerovati niti u njemu naći vjeru... Kulturna, moralna, vjerska, pa čak i civilna obećanja prosvjetiteljstva su bila ispunjena na mnogo neodređeniji i kontroverzniji način nego ona matematička, ekonomska i tehnološka. Velika nastojanja političkih filozofa prosvjetiteljstva da osiguraju sistematsko, racionalno i generalno prihvatljivo utemeljenje za javno i privatno postojanje su se pokazala neadekvatnim. To ne znači da su ona bila potpuni neuspjeh. (...) Slično piše i Aslam Munjee.³

Cijelo čovječanstvo živi u eri globalizma zahvaljujući fascinantnoj tehnologiji transporta, komunikacija i informacija. Cijelo, dakle, čovječanstvo živi u jednom selu i plovi jednim čamcem, pa ipak egoistični stavovi i vizija dominiraju međunarodnim odnosima posebno materijalnim i kulturnim odnosima između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Umjesto nekadašnje vojne moći, razvijeni Zapad koristi svoju ekonomsku i tehnološku superiornost da bi “osigurao” tržišta za svoje proizvode pri čemu “sigurnost” definira Zapad u svojim političkim i ideološkim terminima. (...)

Islam: vjerovanje i obredi, ali i ukupan način življenja

Islam je vjera a ne samo politički sistem. On se obraća ljudskom umu i duši, i obećava cjelovito ostvarenje svake individue i apsolutnu pravdu u vječnom svijetu koji će doći. Međutim, on zahtijeva da pojedinačni duhovni razvoj treba biti predstavljen i odražen u reformi osobnog ponašanja i ukupnih društvenih odnosa i odnosa sa drugim društvima, a kako bi se dokazala unutarnja promjena i postiglo spasenje i vječna nagrada. Islam ne samo da ima viziju pravednog društva, već nudi i opća načela ukupnog načina življenja za pojedinca, porodicu, društvo i državu kako bi osigurao ravnotežu i pravdu u ljudskom životu. On nudi osnovna moralna i organizacijska pravila za odnose između muškarca i žene, između starih i mladih u proširenoj i u atomskoj porodici, a i u društvu između bogatih i siromašnih, između vladara i podanika, između muslimana i drugih na lokalnom i svjetskom nivou. Islam, kao ni ideologija, ne daje detaljne programe, s obzirom da se detalji mijenjaju kako bi odgovorili na stalne promjene u ljudskom društvu. On ostavlja mnogo prostora kreativnosti ljudskoga uma u novonastalim promjenama, jer je ljudski um također Božiji dar koga treba u potpunosti koristiti i razvijati, i koji ne treba biti sputan ili ograničen drugim Božijim darom, tj. Njegovom uputom. Jedan isti Bog je stvorio ljudsko biće i dao mu/joj duhovno-moralne i intelektualne sposobnosti, i poslao mu/joj Svoju uputu. I jedno i drugo je učinjeno u skladu sa istinom.⁴ Prema tome ne može biti kontradikcije između toga dvoga: “*Ti upravi lice svoje vjeri, kao pravi vjernik; vjeri, djelu Allahovu, prema kojoj je On ljude načinio...*”⁵ Božija poruka ima za cilj razviti ljudsko biće u njenom totalitetu: duhovno, moralno, intelektualno i fizički, kao i individualno i društveno, i da ga/je zaštititi od egoizma bez potiskivanja ili unificiranja ljudske individualnosti ili osobne kreativnosti. Božanska uputa razvija individualnosti putem njihovih punih duhovnih potencijala umjesto da budu unakažene sebičnom pohlepom u materijalnoj civilizaciji, kao što je u svojim djelima zabilježio John Dewey.⁶

Prema tome, islam nemuslimanu može biti predočen i on ga može tretirati kao ideologiju sa određenim stepenom fleksibilnosti u korištenju termina s obzirom da je on skovan za ljudske ideje. (...) Sloboda i jednakost svih ljudskih bića su za vjernike u Boga konačni

³ *The Rape of a Noble Ideology: U.S.A. in Perspective 1783-1985* (Hercules, CA: First Amendment Publishers, 1986).

⁴ El-Bekare 2: 176. Er-Rum 30: 8.

⁵ Er-Rum 30: 30.

⁶ *Individualism Old and New* (New York, 1930).

rezultati vjere u Jednoga koji se jedino razlikuje i koji vrhuni: “*Onaj kome sva slava pripada*”,⁷ “*Kome ništa nije slično*”,⁸ i “*Kome niko nije ravan*”.⁹ Sva ljudska bića su podjednako Božija stvorenja, i svako je slobodno s obzirom da je on/ona potčinjen jedino Božijim fizičkim i moralnim zakonima, i svako je jednako drugim ljudskim bićima. Halifa Omer je strogo ukorio muslimanskog namjesnika Egipta, čiji je sin pretukao egipatsko dijete, riječima: “Od kada ste to učinili robovima ljude koje su njihove majke rodile slobodnim!”

Međutim, vjerska dimenzija islamske ideologije ili plana individualne i društvene, lokalne i globalne reforme ne znači uspostavu teokratije. Nema sveštenstva u islamu. Svako inteligentno ljudsko biće koje zna jezik i stil može razumjeti i tumačiti Božiju poruku, i nikakva natprirodna ili metafizička snaga nije uvjet za takvu aktivnost. Božija poruka je sačuvana i javno objavljivana stoljećima i nijedno ljudsko biće joj ne može ništa dodati niti oduzeti. Ideologija islama, ako tako možemo kazati, nije totalitarna. Ona nije preopterećena detaljima koji dominiraju svakim trenutkom ili imaju naredbu za svaku ljudsku misao ili pokret, niti ona tvrdi da ima gotov unaprijed pripremljen recept za svaki specifični problem koji se može pojaviti u bilo koje vrijeme u budućnosti. Vladajući autoriteti/vlast ne može monopolizirati tumačenje božanske upute ili traženje rješenja za nove probleme odozgo bez uključivanja naroda. Svaka pametna i punoljetna osoba ima pravo da učestvuje u takvom procesu.

LJUDSKO DOSTOJANSTVO

Ljudska sloboda i jednakost su fundamentalni u svakoj demokratiji. Istovremeno, islam “ljudsko dostojanstvo” smatra fundamentalnim za svoju ideologiju, ili drugim riječima, za svoje principe o načinu ivljenja. Kur’an kaže: “*Mi smo uistinu sinovima Ademovim podarili dostojanstvo. Dali smo im da kopnom i morem putuju i opskrbbili ih ukusnim jelima, i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili.*”¹⁰ Svoj djeci Ademovoj, bez obzira na njihovu rasu, etničko porijeklo, spol, dob, društveni status i moda vjeru, dato je “dostojanstvo” od njihovog Stvoritelja bez ikakve razlike, i to ljudsko dostojanstvo ima biti osigurano i održano Njegovom uputom i zakonima kroz muslimanske učitelje i vlast, i nikada ne treba biti podvrgnuto pritisku. Ljudsko dostojanstvo je sveobuhvatno. Ono obuhvata sve ljudske dimenzije: duhovne, moralne, intelektualne i fizičke. Opskrba ukusnim jelima mora biti osigurana za svako ljudsko biće putem fer uvjeta za rad i pravedne pomoći onima koji nisu u stanju raditi bilo privremeno bilo stalno. Sloboda kretanja iz jednog mjesta u drugo diljem svijeta je suštinska osobina ljudskog dostojanstva koja ispunjava univerzalnost ljudskoga stvorenja njegovim/njenim jedinstvenim duhovnim, moralnim i intelektualnim potencijalima. Svako ograničenje u ovom smislu unutar zemlje i u svijetu ima se smatrati kršenjem ljudskoga dostojanstva.

Ljudsko dostojanstvo uključuje ispunjavanje obaveza kao i zaštitu prava. Dakle, Kur’an koristi riječ dignitet kako bi izbjegao egocentričnu zloupotrebu koja je primijećena u francuskom društvu nakon revolucije 1879, i u nekim istočno-evropskim društvima nakon pada komunizma.

Rani muslimanski pravници su zaključili da je cilj islamskoga prava zaštita i razvoj ljudskoga bića u slijedećih pet osnovnih oblasti: život, porodica i djeca, razum, sloboda vjere, i pravo na vlasništvo u slučaju privatne i javne imovine. Dakle, ljudsko

⁷ El-Hašr 59: 25.

⁸ Eš-Šura 42: 11.

⁹ El-Ihlas 112: 4.

¹⁰ El-Isra 17: 70.

dostojanstvo je u islamu podržano obrazovnim i organizacijskim mjerama, i nije predstavljeno samo kao isprazne riječi, obična retorika ili osobna pobožnost.

ŠURA U ISLAMSKOM NAČINU ŽIVLJENJA

Islam uči da je samo Bog Onaj koji sve zna, koji sve može i kome se bezuvjetno pokorava.¹¹ Sva ljudska bića imaju relativno i ograničeno znanje i moć. Oni su svi jednaki i uživaju dostojanstvo koje im je podario Bog od momenta njihovoga stvaranja, i svako je odgovoran za svoja djela na ovom i na budućem svijetu. Svaka stvar, pa čak i samo vjerovanje, trebaju počivati na ubjedenju u ono što je dobro i ono što je loše bez ikakve prisile ili prijetnje: “U pitanjima vjere nema prisile.”¹² Na temelju ovih vjerovanja, nijedno ljudsko biće ne može samo i neovisno odlučivati o pitanjima koja se tiču drugih, niti se može, ako to već čini, zaklanjati iza imuniteta od odgovornosti. Kur’an dogovaranje ili *šuru* sa drugima u donošenju odluka koje se njih tiču čini konsekvencom i posljedicom vjere u Boga i pozitivnog odgovora na Njegov poziv, te ga stavlja u istu ravan sa molitvom Njemu: “...za one koji se Gospodaru svome odazivaju, i koji molitvu obavljaju, i koji se o poslovima svojim dogovaraju...”¹³ Inicijativa za uključivanje drugih u donošenje odluke koja ih se tiče treba da dođe od onoga ko je odgovoran sa donošenje odluke. Međutim, drugi trebaju preuzeti inicijativu da ponude svoj savjet (*nasihat*) na odgovarajući način kada smatraju da je to neophodno, s obzirom da je takav savjet, prema izjavi Poslanika koju bilježi Muslim, obaveza svakog pojedinca prema njegovim liderima i prema običnom svijetu. Naređivanje dobra i onoga što je ispravno i odvracanje od onoga što je zlo i neispravno je obaveza državnih vlasti, kao i naroda i svake grupe.¹⁴

Šura nije ograničena na političko polje. Ona treba biti razvijana počev od porodice kako bi postala generalni način življenja u svim oblastima. Supružnici trebaju porodična pitanja rješavati “na međusobno zadovoljstvo i dogovorom”.¹⁵ I dogovor i pristanak se zahtijevaju i ne mogu se odvajati jer pristanak treba biti zasnovan na međusobnom dogovoru i ne smije se uzimati za sigurno, a dogovaranje treba okončati međusobnim pristankom a ne da se obavlja samo radi zadovoljavanja forme. Dijete treba odgajati da se izrazi slobodno ali pravilno o onome što treba učiniti ili izbjeći.¹⁶ Porodica i škola imaju suštinsku ulogu u razvijanju šure kao načina življenja.

Šura znači ozbiljno u efektivno, a ne samo formalno učesće u donošenju odluka. Kur’an se obraća Poslaniku koji je primio božansku objavu i traži od njega da se osloni na šuru u donošenju odluka o zajedničkim pitanjima po kojima nije ništa specifično objavljeno: “I savjetuj se sa njima po pitanjima od javnog interesa, a kada odluku doneseš osloni se na Allaha.”¹⁷ Ako je Poslaniku naređeno da uključi vjernike u proces donošenja odluka o zajedničkim pitanjima o kojima nije došla specifična objava, svi vjernici *a fortiori* imaju slijediti ovu naredbu. Poznati andaluski komentator Kur’ana Ibn ‘Atije (Ebu Muhammed ‘Abdulhakk ibn Galib, u. 546 g.h.) u svome komentaru ovoga ajeta kaže: “Šura je jedan od temelja islamskoga zakona, i obavezujuće pravilo, i svako (ko ima vlast) ko se ne savjetuje sa učenicima i pobožnima, treba biti smijenjen sa svoje dužnosti, i o tome nema rasprave.”

Poslanik se konsultirao sa svojim drugovima o tome da li da se suoči sa svojim neprijateljima iz Kurejša koji su se ulogorili kod Medine izazivajući ga. U skladu sa

¹¹ El-Enbija’ 21: 23.

¹² El-Bekare 2: 256.

¹³ Eš-Šura 42: 38.

¹⁴ Alu ‘Imran 3: 104, 110; El-Hadždž 22: 41.

¹⁵ El-Bekare 2: 233.

¹⁶ Lukman 31: 17.

¹⁷ Alu ‘Imran 3: 159.

njihovim mišljenjima on je donio odluku da im se suprotstavi u Bici na Bedru. On se sa svojim drugovima konsultirao i oko toga da li da izađe izvan Medine i sukobi se sa agresorskom vojskom ili da ostane u gradu i brani ga kada bude napadnut. Odlučio jer u skladu sa voljom većine i ušao u Bitku na Uhudu. Kada je njegov prijedlog da plemenima koja su kasnije opsjedala Medinu da dio plodova/berbe kako bi se ona povukla, neki njegovi drugovi to nisu odobrili i on tu svoju nakanu nije proveo u djelo. Čak i u svom privatnom životu, kada je njegova supruga Aiša bila lažno potvorena, on je pitao svoje drugove za njihovo mišljenje. Čim je bio ranjen u napadu atentatora, halifa Omer je imenovao vijeće da između sebe i sa narodom dogovore i donesu odluku većinom glasova ko će ga naslijediti na mjestu halife nakon njegove smrti.

Iz prethodnog ajeta je jasno da odluka koja se donosi treba biti utemeljena na onome sa čim šura završi. U mnogim slučajevim, jasno je da je odluka bila donesena na temelju mišljenja većine. Iako manjina pa čak i jedna osoba može biti upravu a većina ukrivu, oslanjanje na ono što podržava većina je jedina razumna i prihvatljiva procedura među ljudskim bićima. Sloboda izražavanja i sloboda okupljanja su suštinske za iznalaženje prave odluke između različitih mišljenja, a opozicija je neizostavna za život i vitalnost šure, kao i za demokratiju.

Uz to, sudovi, a posebno vrhovni ili ustavni sud, može uvijek provjeriti ustavnost i zakonitost bilo koje odluke. Nijedna odluka ne može biti suprotna generalnim principima islamskoga prava, šerijata, inače bi bila poništena od strane suda.

Šura u političkom životu

Cijeli narod ima pravo i obavezu da putem *šure* učestvuje u odlučivanju o tome koga žele za svoje vođe i predstavnike. Također, izabrana javna tijela imaju svoje odluke donositi šurom. Kur'an kaže da većina ljudskih bića ne mora uvijek biti na pravome putu,¹⁸ ali on nigdje ne uči da većina razumnih i ozbiljnih ljudi može biti zanemarena. Ona može pogriješiti, ali pravljenje greški je ljudski, i sve što se traži od ljudskoga bića jeste da načini ozbiljan napor da nađe što je ispravno i da se kloni grešaka, koristeći se akumuliranim ljudskim znanjem i iskustvom o datom pitanju. Mnogo je precedenata u životu Poslanika i ranih halifa o odlukama koje su donesene prema mišljenju većina čak i kada se ono razlikovalo od Poslanikovog ili halifinog mišljenja. Prema učenjima islama, jedinka se treba držati društva ili zajednice (*džema'a*) i većina može biti identificirana samo u takvom slučaju. Konačno, Poslanikova izreka nas poziva da slijedimo dominantnu većinu (*es-sevadu l-a'zam*) u slučaju ozbiljnog razdora. (Izjavu bilježe Ibn Hanbel i Ibn Madže).

Izbor šefa države

Vrlo je važno za šuru da izabere šefa države ili vladajuću stranku putem izbora članova parlamenta i da iz stranke koja pobijedi bude izabran premijer. Kur'an veli: "O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i predstavnicima vašim. Ako se u nečemu ne slažete, obratite se Allahu i Poslaniku, ako vjerujete u Allaha i u onaj svijet. To vam je bolje i za vas rješenje ljepše."¹⁹ Ovaj kur'anski stavak ukazuje da oni koji imaju vlast trebaju biti "oni između vas kojima ste vi dali vlast" (*ulu l-emri minkum*). Ovo nas podsjeća na definiciju demokratije kao "vlast naroda nad narodom u interesu naroda."

I dok demokratska odluka mora biti u skladu sa "imaginarnim" prirodnim ljudskim pravima kao zaštitom protiv moguće nepravde većine nad manjinom, muslimanski narod

¹⁸ El-Bekare 2: 243, El-En'am 6: 116, El-A'raf 7: 187, Hud 11: 17, El-Isra' 17: 89, Es-Saffat 37, 71.

¹⁹ En-Nisa' 4: 59.

i oni kojima su oni dali vlast “*sobom između sebe*” su obavezni voditi računa o ciljevima i generalnim principima šerijata koji osiguravaju dostojanstvo, i štite i razvijaju za sva ljudska bića njihove živote, porodice i potomstvo, umove, slobodu vjere i vlasništvo privatne i javne imovine.

Prema islamskim historijskim precedentima, postojao je stvarni – ne neki zamišljeni – obavezujući ugovor između vladara i podanika. Obostrani zavjet, koji se zvao *bej'a*, vladara smatra odgovornim za osiguravanje suvereniteta Božijih zakona i pravde, i za osiguravanje ljudskoga dostojanstva i služenje javnom interesu, te za ostvarivanje svih zahtjeva povjerene mu pozicije. Istovremeno, *bej'a* drži narod odgovornim za pružanje podrške vladaru i pokoravanje zakonu i ispunjavanje njihovih obaveza.²⁰

Pored toga, iz prethodno citiranog ajeta je jasno da se oni kojima je narod povjerio vlast smatraju jednim oblikom organizacije ili tijela i da se oni ne smatraju samo individuama, s obzirom da ih Kur'an uvijek spominje u množini.²¹

Štaviše, razlike se sasvim prirodno mogu javiti unutar ovih tijela kojima je povjerena vlast, ili između njih i naroda ili nekih grupa u narodu. Strane u nesporazumu se upućuju na Božiju uputu i Donosioca Njegove poruke, o čemu na najbolji način odluku može donijeti vrhovni sud.

Šef države može biti izabran direktno od naroda ili od strane parlamentarnih predstavnika naroda, ili ga ti predstavnici mogu samo kandidirati i dati na javno glasanje. Svaka procedura ima svoje prednosti i odgovara datim okolnostima, a islam može prihvatiti svaku proceduru koja je u interesu naroda. Rane halife su bile prvo izabrane i bio im je dat zavjet na lojalnost u uskom krugu ljudi nakon čega bi jedna osoba izašla u javnost i tražila pristanak naroda putem javne *bej'e*. *Bej'a* je dvostrani zavjet: od vladara da će slijediti islamski zakon i zadovoljiti javnost, i od naroda da će podržavati vladara i savjetovati ga.

Ostala polja primjene šure

Izbor predstavnika naroda u parlamentarno tijelo (ili tijela) koje je odgovorno za zakonodavstvo i zaštitu javnog interesa u praksi izvršne vlasti. Ograničeni broj mjesta – koja trebaju činiti manjinu – mogu biti rezervirana za izabrane predstavnike profesionalnih ili društvenih organizacija ili za imenovane članove koji uživaju osobne ili društvene sposobnosti.

Rasprave, saslušanja i odluke predstavničkog tijela i njegovih odbora u unutarnjem radu, u odnosu sa izvršnom vlasti ili sa drugim organizacijama ili pojedincima vezano za pitanja od javnog interesa.

Rasprave i odluke u izvršnoj vlasti i njenim odjelima.

Javni referendum o nekim pitanjima od posebne važnosti kada o tome odluku donese zakonodavna vlast ili ga zatraži određeni broj glasača.

Izbori lidera i upravnih tijela u radničkim sindikatima, profesionalnim i studentskim udruženjima, kao i diskusije i odluke ovih izabranih tijela i širih konferencija koje ona mogu organizirati.

Tehnička i profesionalna šura u školama, bolnicama, fabrikama, kompanijama i u svim drugim poslovima.

²⁰ Ebu Ja'la el-Mu'temed, dio koga je objavio Jusuf Ibiš u *Nususul-fikri 's-sijasi 'l-islami* (Beirut, 1966), 224.

²¹ En-Nisa' 4: 59, 83.

U sudovima, kada ima više sudija koje odlučuju o slučaju, ili između porote kada ona postoji.

Glasanje

Demokratski mehanizam izbora i donošenja odluka jeste glasanje, i njegova poznata i prihvaćena forma je “jedna osoba, jedan glas”. Ovu proceduru je predložio halifa Omer odboru koga je imenovao da odluči o tome ko će ga naslijediti kao halifu jer se očekivalo da će on umrijeti od ozljeda zadobijenih u atentatu. Uz to, iz mnogih historijskih precedenata je jasno – kao što je ranije spomenuto – da su Poslanik i rane halife također slijedile vidljivu većinu u donošenju odluka. Ranije spomenuta izreka Poslanika poučava da trebamo slijediti dominantnu većinu (*es-sevadu 'l-a'zam*) kada se javi ozbiljan razdor.

Na tvrdnju da princip “jedna osoba, jedan glas” izjednačava sud i mišljenje najučenije osobe sa onim najnepismenije, može se odgovoriti da u pitanjima općeg javnog interesa osoba sa uobičajenim građanskim sposobnostima i iskustvom može donijeti valjan sud. Izborne kampanje koje podržavaju različite kandidate i političke programe, te mas mediji pružaju vrijednu pomoć ozbiljnom glasaču. Svaka diskriminacija u glasovima, bez obzira po kom osnovu načinjena, je arbitrarna. Sud stare,iskusne osobe koja je neškolorana o nekoj javnoj stvari može biti razumniji od suda mladog svršenika univerziteta.

Žene su jednake muškarcima u javnim odgovornostima kako se izričito kaže u Kur'anu: “*A vjernici i vjernice su odgovorni jedni za druge; traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvraćaju...*”²² Ugledni komentator Kur'ana Et-Taberi (u. 310 g.h.), kao i ugledni pravnik Ibn Hazm (u. 461 g.h.) su bili mišljenja da žena može obavljati funkciju sudije ako je za nju kvalificirana. Kur'anski stavak koji je svjedočenje muškarca učinio ravnim svjedočenju dviju žena u slučaju kreditnog ugovora je ograničen na poseban slučaj u kome žena možda nije upućena u takve transakcije i zakonske uvjete koje trebaju ispuniti, jer Kur'an daje razlog za takav propis i kaže: “*kako bi, ako jedna pogriješi, druga je mogla podsjetiti.*”²³ To je jasno iz kur'anskoga teksta, iz historijskog društvenog konteksta, i iz juridičkog principa da “pravilo slijedi svoj razlog: ako postoji razlog postojat će i pravilo, a ako razlog prestane da postoji prestat će postojati i pravilo.” Kao što Ibn Kajjim (u. 751 g.h.) ukazuje, prethodni propis nije primjenjiv na svjedočenje žene u drugim oblastima koje ona obično dobro poznaje, i gdje njeno svjedočenje može biti jače od svjedočenja muškarca, ako sudija smatra da je ono pouzdanije. Ako su neki pravници smatrali da žena može biti sudija, onda kur'anski stavak o njenom svjedočenju ne može biti shvaćen kao generalno pravilo za cijeli spol na svakom mjestu i u svakom vremenu.

Kandidiranje

Izbori zahtijevaju više kandidata za neku poziciju između kojih se može birati. Halifa Omer je nominirao šest kandidata od kojih je jedan trebao biti izabran za njegova nasljednika. Neki se sa islamskoga stanovišta protive proceduri kandidiranja temeljeći svoj argument na Poslanikovo izjavi: “Mi javnu poziciju nećemo povjeriti onome ko je traži.”²⁴ Prema komentatorima hadisa i pravnicima, ova se izreka ima shvatiti kao upozorenje protiv traženja javne pozicije samo radi osobnog interesa bez uzimanja u obzir odgovornosti koje sa sobom nosi. Onaj ko je sposoban za neku javnu poziciju, potpuno svjestan toga i misli da može odgovoriti odgovornosti određene pozicije i tome

²² Et-Tevbe 9: 71.

²³ El-Bekare 2: 282.

²⁴ Izjavu prenose Ibn Hanbel, El-Buhari, Muslim, Ebu Davud i En-Nesa'i.

se posveti, može tražiti tu poziciju i spomenuti svoje kvalifikacije za istu, kao što su poslanici Jusuf i Sulejman učinili: “(Jusuf) reče: ‘Postavi me da vodim brigu o stovarištima u zemlji, ja sam zaista čuvaran i znan.’”²⁵ “(Sulejman) je molio: ‘Gospodaru moj, oprosti mi i daruj mi vlast kakvu niko, pošlje mene, neće imati!’”²⁶ Razumije se da iznošenje sposobnosti i odlika kandidata koje ga preporučuju za određenu poziciju, i kritika nesposobnosti drugih kandidata treba slijediti pravne i etičke principe islama. Pravni uvjeti za kandidata, ili ono što neku osobu može diskvalificirati kao kandidata, mogu biti definirani u svjetlu islamskih pravnih i moralnih učenja, i u skladu sa društvenim okolnostima.

Žene mogu biti čalnovi parlamenta, ministri, sudije i vojni i policijski službenici u skladu sa njihovim podjednakim pravom i odgovornošću sa muškarcima da naređuju dobro i odvrćaju od onoga što je zlo.²⁷ Nemuslimani predstavljaju neodvojivi dio društva i države i oni imaju pravo i obavezu da popunjavaju izvršne, zakonodavne, sudske i vojne pozicije. Modernom državom vladaju tijela a ne pojedinci, i nemuslimani bi u svakom tijelu predstavljali dio koji čine u društvu. Ugledni šafijski učenjak El-Maverdi (u. 450 g.h.) je smatrao da halifa može imenovati nemuslimana za izvršnog ministra. Historijski, nemuslimani su bili ministri i visoki službenici u islamskim državama kao što su Egipat i Andaluzija. Što se tiče nemuslimanskog sudije, on/ona mora primjenjivati državni zakon bez obzira kakvo njegovo/njeno vjersko ubjeđenje bilo. Međutim, oblasti koje su vezane ili su bliske vjeri kao što su porodična i vakufska pitanja mogu biti povjerena muslimanskom sudiji.

Višestranački sistem i opozicija

Političke stranke su suštinske za demokratiju jer pomažu ljudima da donesu sud i da se odluče za osobe i politike. Uz to, jedna osoba je nemoćna da se suprotstavi onima koji su na vlasti, posebno u modernoj državi sa njenom ogromnom moći da vrši represiju ili utiče na javno mnijenje, a koju joj osigurava napredna tehnologija. Višestranački sistem se pokazao kao najdemokratskija – a možda i jedina – forma u tom smislu, s obzirom da jednopartijski sistem nikada nije dozvolio bilo kakvu stvarnu ili učinkovitu opoziciju.

Islam garantira pravo okupljanja i udruživanja, a Kur'an traži da se formiraju grupe koje će naređivati dobro a odvrćati od zla, što je suština politike: “I neka od vas bude skupina koja će na dobro pozivati i tražiti da se čini dobro, a od zla odvrćati...”²⁸ Riječ *umme* koja je upotrijebljena u ovom stavku može značiti grupu ljudi,²⁹ posebno kada toj riječi prethodi prijedlog “od vas, njih, itd.”. Formiranje grupa i stranaka nije suprotno fundamentalnom jedinstvu naroda, s obzirom da političke razlike neće uticati na jedinstvo naroda ako se sa njima postupa na objektivan i moralan način. Kur'an predviđa da muslimani mogu imati različite stavove pa se i sukobiti,³⁰ i u tom slučaju oni te razlike imaju riješiti u skladu sa uputom Kur'ana i Sunneta. Rani muslimani su imali različite političke stavove o državnom vođstvu nakon Poslanikove smrti, koji su bili zastupani od određenih grupacija, koje su svoja različita mišljenja iznijele otvoreno na javnom skupu u *es-sekifi*. Muslimani su uvijek imali više teoloških skupina koje su ponekad imale različite političke koncepte, kao što su uvijek imali i svoje različite pravne škole, i takve razlike ne bi smjele utjecati na njihovo sveukupno jedinstvo.

²⁵ Jusuf 12: 55.

²⁶ Sad 38: 35.

²⁷ Et-Tevbe 9: 71.

²⁸ Alu 'Imran 3: 104.

²⁹ Alu 'Imran 3: 113, El-Ma'ide 5: 66 i 108, El- A'raf 7: 38, 159 i 164 i El-Kasas 28: 23.

³⁰ En-Nisa' 4: 59.

Prema tome, muslimani mogu formirati više islamskih političkih stranaka pri čemu sve mogu biti privržene islamu ali da imaju različite koncepte ili različite programe političkog djelovanja, ili mogu imati različite programe reforme ako su već na vlasti. Iako formiranje stranaka na etničkoj osnovi, ličnim ili porodičnim interesima ne bi trebalo biti ohrabrivano među muslimani, ono može danas biti prihvaćeno kao životna činjenica.

Opozicija je nezaobilazna u demokratskom sistemu i ne bi trebala izazivati sumnje u muslimanskom umu. Ona je potrebna da bi pratila vladine aktivnosti, i da bi bila spremna zamijeniti je ako ova izgubi povjerenje naroda. Opozicija ne bi trebala oponirati radi oponiranja. Ona bi trebala podržavati narodno jedinstvo u periodima nacionalne krize, a može i pohvaliti i zahvaliti vladi za sve što zaslužuje pohvalu.

Međutim, opozicija ne može biti učinkovita ili efikasna kada broj političkih stranaka bude toliki da formiranje vladajuće koalicije postane problematično. To je izazov za višestranački sistem sa kojim se suočavaju i od koga pate neke savremene demokratije. Taj se problem može prevazići putem političke razboritosti i moralne odgovornosti prije nego li bilo kakvim zakonskim ograničenjima koja mogu biti arbitrarno nametnuta ili provedena.

Nemuslimani i sekularisti, također, mogu imati svoje stranke koje će prezentirati njihove stavove i braniti njihove interese i štiti ljudsko pravo i dostojanstvo svih potomaka Ademovih koje je spomenuto u Kur'anu. Politički frontovi i savezi mogu uključivati islamske i druge stranke u političkim aktivnostima u određenim uvjetima ili u određenim pitanjima. Koalicije također mogu biti sastavljene radi formiranja vlade.

Zakonodavstvo i odvajanje zakonodavne, izvršne i sudske vlasti

Neki će muslimani ustvrditi da u islamskoj državi ne bi trebalo postojati zakonodavno tijelo s obzirom da je Bog zakonodavac. Ustvari, zakonodavna vlast specifikira i definira detalje u zakonima, dok Kur'an u Sunnet nude opće principe. Čak i kada Kur'an i Sunnet propisuju specifične propise mogu se pojaviti različita tumačenja i pravna mišljenja o nekom tekstu na temelju njegovoga jezika i njegove veze sa drugim relevantnim tekstovima. Od suštinskog je značaja da određeno tumačenje ili pravno mišljenje bude prihvaćeno od strane države kao zakon, i o tome treba odlučiti zakonodavna vlast kako sudovima ne bi bilo ostavljeno na volju da primjenjuju različite propise u istim slučajevima, na šta se svojevremeno žalio poznati pisac Ibn el-Mukaffa' (u. 142 g.h.). (...) U modernoj državi postoji potreba za brojnim zakonima u oblasti saobraćaja, navodnjavanja, izgradnje, putne mreže, transporta, industrije, ekonomije, valuta, uvoza i izvoza, javnog zdravstva, obrazovanja, itd. Svi oni trebaju biti doneseni samo u skladu sa javnim interesom a u svjetlu općih ciljeva i principa šerijata, s obzirom da ne postoje specifični tekstovi u Kur'anu i Sunnetu koji se odnose direktno na ova pitanja. Još je Poslanik u svoje vrijeme očekivao da pred suca može doći slučaj koji nema specifično rješenje u Kur'anu i Sunnetu, pa je preporučio da sudac u takvim situacijama koristi vlastiti *idžtihad* (obaviješteno osobno pravno mišljenje – nap. prev.), koje je, sasvim prirodno, vođeno duhom šerijata i njegovim općim principima. Takva sudska diskrecija (*idžtihad*) nekada mora biti generalizirana i kodificirana u državni zakon, a ne da bude ostavljena osobnim razlikama sudaca. Promjenjive okolnosti utječu na ljudsko razumijevanje pravnih tekstova i razvijaju nove legitimne potrebe koje zahtijevaju nova rješenja. Primjena ciljeva i općih principa islamskoga prava na promjenjive potrebe u islamskom se pravu naziva *es-sijasetu š-šer'ijje* (vođenje državne politike u skladu sa šerijatom). Ugledni pravnik Ibn Kajjim je zapisao: "Jednom prilikom pravnik Ibn 'Akil je raspravljao sa nekim pravicima i rekao: 'Primjena (diskrecionih) politika je pitanje mudrosti i njih treba i prakticira svaki lider (*imam*).' Drugi pravnik je kontrirao: 'Nijedna

politika koju nije potvrdio šerijat ne bi trebala biti primjenjena.' Ibn 'Akil mu je odgovorio: '(Disktrezione) politike su postupci koji ljude približavaju onome što je dobro i udaljavaju ih od onoga što je zlo makar takve politike ne bile prakticirane od strane Poslanika i ne spomenute u Božijoj objavi?''

Ibn Kajjim je podvukao pomanjkanje znanja o istinskom šerijatu i o tome kako se on suočava sa stvarnošću, i dolazi sa fascinantnim zaključkom: "Bog je Svoje poslanike i knjige poslao samo da bi ljudi pravedno jedni prema drugima postupali. Gdje god se pojavi znak istine ili dokaz pravde na bilo koji način – tu je Božiji zakon i propis. Bog je objavom naznačio da je svrha Njegovih zakona i propisa uspostava pravde i njena zaštita u ponašanju ljudi. Zato treba slijediti svaku mjeru koja pomaže prepoznavanju istine i uspostavi pravde... Mi ne kažemo da je pravedna politika nešto različito od ukupnog šerijata, već da je ona samo dio šerijata. A sam pojam 'politika' (*siyase*) je samo termin, jer ako je pravedna ona je neodvojiva od šerijata."³¹

Zakonodavna vlast je, dakle, nužna i legitimna u modernoj islamskoj državi. Ona također nadgleda izvršnu vlast, istražuje uspjehe i neuspjehe i uvodi nove zakone u cilju reforme. Princip "*checks and balances*" organizira državnu vlast i štiti javni interes. Odvajanje zakonodavne i izvršne vlasti u njihovom funkcioniranju trebalo bi očuvati kanale saradnje i ne stvarati klimu konfrontacije. Moralna i duhovna dimenzija u politici islamske države može organizaciono i psihološki pomoći da se razvije suštinska saradnja između te dvije branše vlasti.

Što se sudstva tiče, ono treba biti neovisno i zaštićeno od pritiska, intervencija i iskušenja.

Mediji

Savremeni mas-mediji predstavljaju vrijedno sredstvo za informiranje javnosti i njeno educiranje. Filmovi, serije, pjesme i drugi zabavni programi imaju uticaja na javno mišljenje u različitim oblastima života. Ja ću se ovdje ograničiti na politički aspekt.

Mediji trebaju biti slobodni. Zakonski i etički mehanizmi zaštite su nužni ali oni ne bi trebali sputavati kreativnost, već bi je trebali pothranjivati. Mediji mogu pomoći čitateljima i auditoriju da postanu svjesniji političkih pitanja, posebno tokom predizbornih kampanja, što će ih učiniti sposobnijim da donesu ispravnu odluku. Novi zakon ili politička mjera može biti jako uspješna u postizanju svojih ciljeva ako joj prethodi i ako je prati informiranje i educiranje javnosti putem medija. Prema Kur'anu, Božija se uputa mora pojasniti osobi prije nego ta osoba bude smatrana odgovornom za svjesno neprihvatanje iste.³² Ako je neki medij u javnom vlasništvu i pod kontrolom vlade na ovaj ili onaj način, političke stranke i učesnici u političkom procesu bi trebali imati podjednak pristup tom mediju posebno tokom predizborne kampanje.

Međutim, najveći pritisak na privatne medije dolazi od strane bogatih i moćnih kompanija koje se reklamiraju a bez kojih mediji ne mogu opstati. Uistinu je stvarni izazov za modernu državu kako iskoristiti ogromnu psihološku moć tehnike koja danas lahko prelazi nacionalne granice. Kombinacija morala i kreativnosti je suštinska u toj oblasti.

Zaključak

³¹ *I'lamu 'l-muvekki'in* (Kairo: El-Muniriye Press, b.d.), tom 4, 309-10.

³² En-Nisa' 4: 115, Muhammed 47: 25, 33.

Iz ove prezentacije je jasno da moderni demokratski proces može biti praktični mehanizam za implementaciju principa šure u modernoj islamskoj državi uz ograničena prilagođavanja i zaštitne mehanizme. Nepoželjna implikacija demokratije da ona “stavlja narodnu volju iznad Božije volje” je samo filozofska i teoretska s obzirom da demokratija djeluje unutar dominantnih ideoloških i psiholoških okolnosti, i da narod neće prihvatiti odluku koja je protivna njegovim vjerovanjima sve dok je odan tim vjerovanjima. Katoličanstvo se održalo u demokratskoj Irskoj, i monarhija u demokratskoj Britaniji gdje je kraljica šef države i crkve istovremeno. Demokratija polazi sa stanovišta da prirodna ljudska prava nadilaze svako zakonodavstvo, i na sličan način muslimani uvijek mogu naglasiti supremaciju Božije upute: ideološki, zakonski i praktično. Ako je moguće zamisliti da se većina muslimana jednom okrene protiv političkog djelovanja jedne islamske države to može biti ograničeno na određenu vladu a ne na islamsku državu u principu. U takvom slučaju višestranački sistem može omogućiti drugoj islamskoj stranci da ponudi bolje iskustvo. Ako se, hipotetički, desi da većina ne želi islamsku državu, kako im ona može biti nametnuta ili odbranjena protiv njihove volje od strane nedemokratske vlade? Sučeljavanje demokratije i islama je nefer i za jedno i za drugo. Bolje je da se bavimo konkretnim političkim demokratskim procesom nego teorijama i hipotezama.

Također, nikako ne bismo trebali pretpostavljati da su muslimani koji kritiziraju lidera islamske stranke ili vlade ili čak i državu postali nemuslimani ili da su se okrenuli protiv islama. Islam je prije svega vjera a ne samo politički sistem i on je zadobijao sljedbenike uvjeravanjem putem individualnih i društvenih nastojanja i svojom civilizacijom. Poruka islama je uvijek bila da ljude treba uvjeriti a ne nametati im ideje.

Ako muslimani ne bi trebali razvijati teoretske i nerealne strahove od demokratskog procesa kao načina primjene šure u savremenoj islamskoj državi, nemuslimani ne bi trebali imati neopravdanih strahova od islama u smislu zaštite pravde i jednakih ljudskih prava jer islamsko vjerovanje produbljuje odanost muslimana ljudskom dostojanstvu sve djece Ademove. Nijedno ljudsko pravo koje garantira demokratija neće biti prekršeno od strane islama ili muslimana, već će biti bolje štićeno kao pitanje vjere.

A šta kazati o nasilnoj militantnosti i militantnom nasilju o kome slušamo među nekim muslimanima? Čini mi se da blokiranje demokratskih kanala izražavanja i okupljanja ponekad dovodi do eksplozije. U demokratskom procesu nema mjesta nasilju s obzirom da se islam uvijek može predstaviti putem razuma i moralnog ponašanja. Nasilje koriste oni koji u startu nisu kadri ponuditi ubjedljive riječi i postupke, ili oni koji su ušutkani pritiscima i državnom represijom pa im drugo ništa i ne preostaje. Muslimani u dalekim i izoliranim dijelovima Afrike i Azije stoljećima dokazuju da mogu živjeti u miru sa drugima, i da uvijek mogu predstaviti svoju poruku na miran način svojim riječima i postupcima.

S engleskog Ahmet Alibašić